

ФІЛОСОФСЬКІ ПОГЛЯДИ КОНФУЦІЯ ЩОДО ПОБУДОВИ МОДЕЛІ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ, ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ СТРИМУВАНЬ ТА ПРОТИВАГ

Світлак І. І.

кандидат юридичних наук, доцент

завідувач кафедри правознавства і гуманітарних дисциплін

Вінницький навчально-науковий інститут економіки

Тернопільського національного економічного університету

м. Вінниця, Україна

Email: svitlakiryna@gmail.com

Москальчук Ю. Г.

аспірант КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти»

м. Вінниця, Україна

Email: pop20@ukr.net

У доповіді розглянуто основні вислови, погляди та міркування Конфуція, які стосуються формування політичної системи, вертикалі влади, організації системи управління, формування засад розвитку держави та суспільства. На підставі проведеного дослідження сформульовано актуальні позиції, що повинні використовуватись під час реалізації державної політики, закріплення моделі реалізації владних повноважень, визначення засад державного розвитку.

Ключові слова: морально-етичні засади, побудова влади, обов'язок.

The report examines the main statements, views and considerations of Confucius, which relate to the formation of the political system, the power vertical, the organization of the government system, the formation of the foundations of state and society. The actual positions, which should be used during realization of the state policy, fixing of model of realization of the power, definition of bases of the state development, are formulated on the basis of the conducted research.

Key words: moral and ethical principles, power building, duty.

Вступ

Обґрунтування ідеї організації державної влади, застосування системи стримувань і протипоходів здійснювалося давніми мислителями, філософами, громадськими та політичними діячами задовго до виникнення офіційних документів, нормативно-правових актів та інших формалізованих джерел права.

Фундаментальну основу розуміння морально-виховних, правових та управлінських аспектів організації влади закладено Конфуцієм - китайським філософом, який зробив вагомий внесок у розвиток ідеологічного наповнення механізму владарювання, виходячи з принципів гуманізму, справедливості та раціональності.

У сучасних умовах реалізації державної політики, втілення ідеї поділу державної влади, організації моделі стримувань і протипоходів необхідно більш ґрунтовно дослідити основоположні пози-

ції, викладені у працях Конфуція щодо обґрунтування бачення організації устрою держави, дій керівника держави та органів влади, їх взаємодії між собою. Аналіз філософських та морально-правових постулатів, запропонованих Конфуцієм, дозволить розкрити окремі аспекти застосування моделі поділу державної влади та системи стримувань і противаг, виокремити суттєві засади, позиції та алгоритми, відповідно до яких повинні здійснюватися сучасні державотворчі процеси.

Виклад основного матеріалу

Формування політико-правових ідей щодо управління суспільством та створення моделі взаємодії органів влади, очільника держави і громадськості відбулося ще за часів античності. Одним з найбільш прогресивним мислителем, який торкався ідейних основ розвитку держави, суспільних відносин, утвердження морально-етичних принципів у модель організації державного управління, був Конфуцій.

Збережені напрацювання давньокитайського мислителя є справжнім надбанням для сучасних державотворців, політиків, громадських діячів, адже містять позиції, які мають основоположний, фундаментальний характер у процесі розбудови держави, формування основ розподілу владних повноважень, розвитку механізмів поділу влади та системи стримувань і противаг.

Розглядаючи основні погляди Конфуція потрібно звернути увагу, що значна кількість його вчень присвячена ідеї розбудови державності, ролі правителя, взаємодії між владними інституціями. Основні погляди мислителя відображені у книзі «Бесіди і судження» («Лунь-юй»), яка створена завдяки учням та послідовникам митця.

На думку філософа, у державі необхідно досягнути гармонії між правителем і підданими, авторитет державної влади не повинен базуватися на системі примусу, покарань та наказів, а має відповідати вимогам, які гарантуватимуть добровільне та свідоме підпорядкування владі, зберігаючи при цьому порядок та спокій [1].

Зі змісту позиції мислителя випливає, що влада повинна бути раціонально побудованою, містити ефективні елементи контролю, взаємодії і спрямовуватися на задоволення потреб громадян, гарантування стабільності та порядку.

Звертаючись до теорії виникнення та розбудови держави, Конфуцій вважав, що кінцева мета державної влади - досягнення спільного блага. Політичний ідеал давньокитайського мислителя - це влада, що здійснюється аристократами на основі добродійності, неухильного дотримання кожною людиною своїх обов'язків і наслідування ритуалів, що склалися [2, с.56].

Вважаємо, що справедливий розподіл повноважень, свідоме та послідовне виконання своїх посадових обов'язків позитивно впливатиме на ефективність здійснення державної влади, сприятиме утвердженню демократичної, прозорої державної політики.

Дослідники політичної доктрини конфуціанства зазначають, що Конфуція вирізняла недовіра до законів, він вважав, що суспільний порядок повинен підтримуватися ритуалами та мораллю. Концепція митця базувалася на тому, що мета та зміст державної політики полягає у впровадженні етичних принципів в життя [2, с.56-57].

Безумовно, застосування ключових принципів регулювання суспільних відносин та організації політичної системи держави повинні базуватися, зокрема, на принципах моралі, які мають значний вплив на свідомість людей. Навчання Конфуція, що впливало з етичних та філософських рекомендацій, висувало тезу про необхідність встановлення справедливої соціально-політичної структури у державі. Усе, на думку філософа, повинно перебувати на своїх місцях, і кожен повинен знати свої права та обов'язки.

Мислитель також вважав, що держава є механізмом підтримки порядку і спілкування між людьми, що регулює відносини між керівниками і керованими. Основою ідеального правління є принцип взаємності та золоті середини [3].

Сучасній моделі організації державної влади в Україні не вистачає чіткої регламентації та визначення механізму владного впливу на основі рівномірного розподілу повноважень, втілення моральних постулатів у роботі органів влади, посадових осіб.

Конфуцій активно обґрунтовував основи вирішення питань управління, протидії кризовим явищам, пропагував ідеї єдності влади, висловлював шляхи подолання міжусобиць.

Шлях розвитку державності філософ побачив у виправданій національною ментальністю адміністративно-політичній системі, непохитною основою якої повинна стати етика. Політичною ціллю конфуціанства було створення міцного базису для організації держави, яка покликана забезпечувати інтереси людей [4, с.163].

Інакше кажучи, існує необхідність спрямування роботи владних інституцій на досягнення добробуту населення. Це повинно бути основним орієнтиром діяльності очільника держави та органів, які виконують функції, передбачені основними законами держави.

Крім того, Конфуцій переконаний, що політикою та державними справами повинні займатися професіонали і кожен повинен виконувати свою функцію. «Нехай буде правителем— правитель, слуга — слугою» - казав філософ [5, с.121].

З огляду на це, формування державного апарату та органів державної влади, виконання ними функцій повинно відбуватися відповідно до встановленого порядку. Порушення збалансованості, виконання посадовими особами або органами влади невластивих їм функцій – не допускається.

У своїх працях Конфуцій розвивав патріархально-патерналістську концепцію держави. Держава трактується ним як велика родина. Влада імператора («Сина Неба») уподібнюється владі батька, а відносини правлячих і підданих — сімейним відносинам, де молодші шанують старших і слухаються їх. Філософ переконаний, що першочергова цінність в управлінні державою— довіра народу, адже без довіри народу (правитель) не устоїть. Сила влади — у її моральному авторитеті [6, с.17.]

Принципово важливими позиціями Конфуція з питань організації влади та налагодження системи стримувань і противаг є визнання визначної ролі правителя, який повинен будувати державу на моральних цінностях, що, зокрема, існують у сім'ї. Якщо складові частини держави взаємодіятимуть як члени великої родини, не буде місця узурпації влади, міжусобицям, розбалансованості. За умов дотримання моральних цінностей можна подолати корупцію, свавілля, перевищення влади та створити злагоджену модель державної влади.

Конфуцій одним з перших звернув увагу на таку річ як доброчесність, що повинна забезпечуватися при управлінні державою.

Яскравий представник старокитайської думки висував на передній план у регулюванні суспільних відносин вимоги доброчесності, тобто етико-правові норми і принципи, які передбачають піклування про людей, відданість правителю, відчуття обов'язку, не заперечуючи при цьому значення суто юридичних (правових) норм [7, с.39].

Вважаємо запропоноване Конфуцієм поєднання моральних та правових норм надзвичайно важливим атрибутом сучасної демократії та політичної системи. На сьогодні питання доброчесності неодноразово розглядається як один з основних компонентів служби в органах державної влади, виконавчих органах, місцевого самоврядування тощо. У випадку, коли забезпечення ефективного функціонування вертикалі влади покладатиметься не тільки на правові, але й морально-етичні засади, це дозволить підвищити правову культуру, сприятиме подоланню службових протиріч, дозволить впровадити прогресивні механізми розвитку інститутів державного управління.

Взаємини між суб'єктами управління та громадянами, на думку мудреця, повинні складатися таким чином, або не робити іншим того, чого не бажаєш собі. Перенесений до сфери політи-

ко-правових відносин цей принцип мав служити фундаментом усієї системи управління. Філософ заперечував насилля, не визнавав безпідставного втручання не у свої справи [8, с.18].

На нашу думку, вказана позиція містить важливі аспекти, які можуть застосуватися у розвитку механізму державної влади:

- за кожною посадовою особою повинен закріплюватися визначений обсяг повноважень, втручання у діяльність іншої особи (органу влади) – забороняється;

- взаємодія органів влади, посадових осіб повинна базуватися на моральних цінностях, високоефективній співпраці та взаємоповазі;

- правові позиції не можуть охопити усю специфіку взаємин, що виникають при здійсненні державного управління, а тому повинні доповнюватися моральними постулатами, які підвищують вірогідність слідування демократичним засадам розвитку суспільних відносин.

Одним з центральних принципів у Конфуція виступає почуття обов'язку.

«Благородна людина думає про обов'язок, низька людина піклується про вигоду»- навчав філософ [9, с.147].

Митець зосереджує увагу на необхідності чіткого, чесного, прозорого виконання людьми свої службових, державних завдань та засуджує людей, які піклуються про власне збагачення за рахунок інших. У випадку свідомого та відданого виконання своїх обов'язків значно зростає ефективність державного управління.

Значну увагу китайський мислитель зосереджує на питанні взаємозв'язку держави (органів влади) та суспільства, відносини яких повинні базуватися на довірі, злагодженості та дієвій взаємодії.

«Головне у взаємовідносинах держави та суспільства – це вміння зберігати довіру народу, інакше державництву не встояти» - зауважує Конфуцій [10, с.7].

На жаль, події, що відбулися в нашій державі протягом 2014 року, засвідчили факт абсолютного нехтування інтересами суспільства щодо європейського вектору розвитку України, основами налагодження міцних основ громадянського суспільства. Невміння враховувати думку громадськості, зберегти його довіру, є проблемою багатьох країн постсоціалістичного табору. Сучасним державотворцям слід «взяти на озброєння» принципи владарювання, закладені Конфуцієм, та методично впроваджувати інструменти дієвої взаємодії з громадськістю з метою досягнення максимального рівня злагодженості у діях державних органів та суспільства.

На нашу думку, для розвитку механізму державної влади, формування системи організації влади, її поділу та врівноваження, особливу актуальність мають наступні погляди Конфуція.

1. Визначення кінцевої мети державного будівництва – забезпечення добробуту людей.

Визнання необхідності реалізації ключових прав, свобод та інтересів громадян має вагоме значення на сучасному етапі розвитку державності в Україні.

2. Неухильне виконання обов'язків громадянами, керівником держави, органами влади.

Чітка позиція щодо дотримання основних завдань, правових та моральних засад, які закріплені за органами влади чи службовими особами є прогресивним кроком у організацій політичної системи, створенні умов для виконання найважливіших державних функцій, розподіленні владних повноважень.

3. Втілення принципу невтручання у діяльність інших людей, керівних осіб та органів влади.

Щоденна праця людей, діяльність механізму держави повинні здійснюватися відповідно до закріплених за ними прав, обов'язків та свобод. Необґрунтоване порушення незалежної та вільної реалізації суб'єктами своєї дієздатності становить загрозу для існування демократії, справедливості та законності.

4. Поєднання морально-етичних та правових засад при організації державної влади, налагоджені взаємодії між органами влади та громадськістю.

Безумовно, вихідні принципи конфуціанства базуються на застосуванні основ взаємоповаги, сімейних цінностей, які повинні розглядатися як вихідна, невід'ємна основа організації суспільства, держави. Завдяки підтримці, турботі та повазі можливо запобігти кризовим явищам, протиріччя та втраті взаємодії між органами держави та суспільством.

Висновки

Отже, філософські погляди, висловлені Конфуцієм, становлять квінтесенцію морально-етичних та політико-правових міркувань стародавнього Китаю, які можуть впроваджуватися в умовах сьогодення для досягнення високоефективної організації суспільного та політичного життя, створення справедливих механізмів розподілу влади.

Проведений огляд філософського бачення Конфуція щодо особливостей формування державності, застосування морально-етичних принципів, ролі правителя дозволило виокремити найбільш перспективні позиції, які можуть застосовуватися у процесі державного будівництва в сучасній українській державі, розробці актуальних нормативних актів. Застосування морально-етичних постулатів, ідей щодо здійснення управління державою, досягнення взаємодії, злагодженості, справедливості та законності є запорукою стрімкого розвитку та побудови збалансованої моделі державної влади, системи стримувань і противаг. Ці та інші принципи відображають основи демократичного розвитку та формування дієвої моделі організації влади і можуть слугувати ефективним інструментом подолання кризових явищ у державному управлінні.

Повернення до витоків обґрунтування ідей формування основ політичного та суспільного життя, що містяться у працях Конфуція, дозволяють скористатися важливими установками та напрацюваннями минулого з метою якісного та послідовного державного розвитку в сучасних реаліях державно-управлінських відносин.

Література

1. Муляр В. І. Тема гармонії у філософії Конфуція . Гілея: науковий вісник. 2019. Вип. 140(2). – С. 50-53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2019_140%282%29_13 (дата звернення 12.08.2020).
2. Історія політичної думки: підручник: у 2-х т. / за заг. ред. Н. М. Хоми ; [Т. В. Андрущенко, О. В. Бабкіна, І. Ю. Вільчинська та ін.]; 2-е вид., перероб. і доп. – Львів : «Новий Світ–2000», 2017. –Т.1.: Від зародження до початку ХХ ст.
3. Мухаєв Р.Т. Конфуціанство про державу і право. URL: https://stud.com.ua/56751/politekonomiya/konfutsianstvo_derzhavu_pravo (дата звернення 12.08.2020).
4. Кондратенко, Д. Співвідношення особистого та суспільного в конфуціанській етиці. Духовність, мораль, етика, традиційних суспільств Далекого Сходу. - К.: Вид. дім. «Києво-Могилянська академія», 2007. – С. 154-165
5. Конфуций. Луньюй. Изречения. — М. : Эксмо-Пресс, 2000. — 464 с.
6. Історія вчень про державу і право : підручник / за ред. проф. Г. Г. Демиденка, проф. О. В. Петришина. — Х. : Право, 2009. — 256 с.
7. Політологія для вчителя : навч. посібн. для студ. педагогічних ВНЗ / за заг. ред. : К. О. Ващенко, В. О. Корнієнка. – К. : Вид-во імені М. П. Драгоманова, 2011. – 406 с.
8. Кормич А. І. Історія вчень про державу і право: Навч. посібник. – К.: Правова єдність, 2009.– 312 с.

9. Бевелікова Н. Конфуціанство й азіатська модель права .Порівняльне правознавство. - 2012. - № 3-4. - С. 146-156. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/poopr_2012_3-4_14 (дата звернення 12.08.2020).

10. Теорія та практика державної служби : матеріали наук.-практ. конф., Дніпропетровськ, 8 грудня 2017 р. / за заг. ред. С. М. Серьогіна. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2017. – 275 с.